

FEDERAZIONE CARBONIFERA BELGA

BRUXELLES

SEDE DI MILANO - Piazza S. Ambrogio, 3 - presso CENTRO DI EMIGRAZIONE

OPERAI ITALIANI

Condizioni particolarmente vantaggiose vi sono offerte per il LAVORO SOTTERRANEO nelle

MINIERE BELGHE

SALARI GIORNALIERI (operai adulti)

Questi sono attualmente i salari giornalieri di ogni categoria di lavoratori di fondo miniera:

	FR. BELGI	LIRE
Gruppo X - salario medio	315.95	3.949
" " - salario minimo	284.30	3.554
" IX	270.60	3.383
" VIII	266.60	3.332
" VII	233.65	2.921
" VI	225.40	2.817
" V	214.90	2.686
" IV	210.10	2.626
" III	200.75	2.509
" II	198.40	2.480
" I	196.05	2.451

PREMIO TEMPORANEO

Per un periodo di 6 mesi a partire dal 1° novembre 1951 gli operai delle miniere riceveranno in più del loro salario, un premio eccezionale e supplementare di Fr. 4. belgi per ogni giornata lavorativa, ossia 48 lire.

Questo premio è versato all'operaio al momento della paga.

TASSO DI CAMBIO

100 franchi belgi - 1250 lire italiane (cambio ufficiale attuale).
I provvisti operai al fondo riscuotono a quadrante salari molto superiori alle 3.949 lire italiane al giorno sopra indicate.

LEGISLAZIONE SOCIALE

Nelle assicurazioni, gli operai italiani godono degli stessi vantaggi degli operai belgi e subiscono le stesse trattative di questi ultimi.

ASSEGNI FAMILIARI

Mensilmente vengono pagati gli assegni familiari per i figli che non abbiano superato i 14 anni, tanto se educati in Belgio come in Italia.

	FR. BELGI	LIRE
215 franchi belgi pari a Lit.	3.938	al mese per 1 figlio
630	7.875	" " " 2 figli
1.060	13.250	" " " 3 "
1.585	19.813	" " " 4 "
2.280	28.500	" " " 5 "
2.975	37.188	" " " 6 "
3.670	45.876	" " " 7 "
4.365	54.564	" " " 8 "
5.060	63.252	" " " 9 "
5.755	71.940	" " " 10 "

Oltre i dieci figli gli assegni familiari vengono aumentati di 695 franchi belgi o di 8.688 al mese per figlio.

ASSENZE GIUSTIFICATE PER MOTIVI DI FAMIGLIA

Attraverso alcune condizioni imposte dal regolamento gli operai minatori ricevono un assegno uguale al loro salario normale per le giornate di assenza dal lavoro per alcuni motivi di famiglia come il matrimonio, morte nascita, ecc.

CARBONE GRATUITO

Mediante alcune condizioni di assiduità previste dal regolamento, l'operaio che vive in Belgio con la sua famiglia riceve gratuitamente Kg. 4.200 di carbone all'anno.

BIGLIETTI FERROVIARI GRATUITI

L'operaio italiano in Belgio usufruisce anche di biglietti gratuiti valevoli sulle linee ferroviarie belghe durante le sue ferie.

PREMIO DI NATALITA'

In occasione della nascita di un figlio, sono accordati all'operaio i seguenti premi di natalità:
1.800 Fr. B. pari a Lit. 22.500 per il 1° figlio
900 Fr. B. " " 11.250 " " 2° figlio e per ogni figlio successivo.

FERIE

1) FERIE ORDINARIE

È concesso all'operaio maggiore di 21 anni che osservi le condizioni di assiduità imposte dalla legge, un congedo ordinario di SEI Giorni per ogni anno. Questi sei giorni di congedo sono pagati con SALARIO DOBPIO.

2) FERIE COMPLEMENTARI

Attraverso alcune condizioni di assiduità al lavoro, imposte dalla legge, è concesso agli operai di fondo, un congedo complementare della durata massima di 12 giorni. Per ciascuno di questi giorni di ferie, l'operaio riceve una paga calcolata in funzione del salario totale percepito l'anno precedente e del numero di giorni effettivi di lavoro aumentati del numero dei giorni di assenza ingiustificate.

3) GIORNI FERIALI

Attraverso alcune condizioni di assiduità al lavoro, imposte dalla legge, gli operai beneficiano, ogni anno, di 10 giorni feriali pagati - salario normale.

I seguenti giorni di festa sono compresi nei dieci giorni feriali che sono pagati agli operai: il 1° gennaio, il lunedì di Pasqua, il lunedì di Pentecoste, l'Assunzione, Ognissanti e il Natale.

OSSERVAZIONE

Da quanto è sopra detto in merito alle ferie, risulta che l'operaio minatore di fondo, maggiore di 21 anni e che osservi le condizioni imposte dalle leggi e decreti, ogni anno beneficia di:

8 giorni di congedo ordinario pagato a salario doppio	... pari a 12 giornate di salario
12 giorni di congedo complementare pagato a salario semplice	... pari a 12 giornate di salario
10 giorni feriali pagati a salario semplice	... pari a 10 giornate di salario
In totale	34 giornate di salario

sono pagate annualmente all'operaio minatore senza che egli debba lavorare.

RIMESSE DI DENARO IN ITALIA

L'operaio italiano può mandare alla famiglia rimessa in Italia i suoi risparmi.

ALLOGGIO

L'operaio che lo desidera è alloggiato presso la cantina della miniera. Il prezzo della pensione completa (alloggio e vino) è al massimo di Fr. belgi 55 pari a Lit. 688 al giorno.

All'operaio sposato, che ne faccia domanda, il datore di lavoro concede delle facilitazioni per venire la sua famiglia in Belgio per stabilirsi.

- Approfittate degli speciali vantaggi che il BELGIO accorda ai suoi minatori.
- Il viaggio dall'Italia al Belgio è completamente gratuito per i lavoratori italiani, firmatari di un contratto annuale di lavoro per le miniere.
- Il viaggio dall'Italia al Belgio dura in ferrovia solo 18 ore.
- Compiute le semplici formalità d'uso, la vostra famiglia potrà raggiungervi in Belgio.

Per informazioni ed iscrizioni rivolgersi

all'UFFICIO DI COLLOCAMENTO

presso UFFICIO PROVINCIALE DEL LAVORO

B I J D R A G E

Spaanse mijnwerkers voor en na Marcinelle

Raf Custers, historicus, journalist

In november 1956, drie maanden na de mijnramp van Marcinelle, ondertekenden België en Spanje een emigratieakkoord. Er konden nu officieel Spaanse mijnwerkers naar België komen, de steenkoolindustrie had hen dringend nodig. Zo ontstond de indruk dat de Spaanse migratie een gevolg is van Marcinelle. Maar België wilde al begin 1956 in Spanje arbeiders rekruteren voor de steenkoolmijnen. De Spaanse mijnwerkers zijn er overigens nog altijd hardnekkig van overtuigd dat toen met Franco 'op zijn Italiaans' een geheime deal is gesloten: mijnwerkers in ruil voor steenkool. Maar deze stelling wordt niet bevestigd door de bronnen.

Italië zegt: basta!

Op 8 februari 1956, precies zes maanden voor de grootste Belgische mijnramp in Marcinelle, verongelukken bij een mijngasexplosie in Quaregnon acht mijnwerkers, waarvan maar één niet-Italiaan. De ontploffing doet zich voor in schacht nummer 1 van de Charbonnage du Rieu-du-Cœur, eigendom van de maatschappij Levant de Flenu. Een ramp bij een ramp voor het Belgische kolenpatronaat, dat al langer dan een jaar sukkelde met het vinden van ondergrondse arbeiders. Een verklaring voor het tekort is de hogere lonen in andere sectoren. Quaregnon verknoeit nu echter definitief de relatie met Italië en die was al niet bijster goed.

Affiche die door de Fédération des Associations charbonnières de Belgique in 1946 op verschillende plaatsen in Italië werd opgehangen om mijnwerkers te ronselen (© IHOES, Seraing)

In maart 1955 staan er in de mijnen 6000 jobs open. Fédéchar (Fédération des Associations charbonnières), de federatie van de Belgische mijnpatroons, krijgt van het ministerie van Arbeid toestemming om contingenten buitenlandse arbeiders naar de Belgische mijnen te halen; rond die tijd is iedereen er welkom zoals blijkt uit getuigenissen van mijnwerkers uit Asturië, de mijnprovincie in Noord-Spanje, die eind 1954-begin 1955 clandestien hun land verlaten. Ze weten dat ze in België hetzelfde werk kunnen doen voor lonen die stukken hoger liggen.

“Op 4 december 1954, het feest van Sint-Barbara (patroonheilige van de mijnwerkers), ben ik vertrokken uit San Martin del Rey Aurelio”, zegt Manuel Lopez-Mallena, bijgenaamd Capucho. Hij logeert drie weken bij een vriend in Barcelona waar hij via een advocaat een visum kan regelen. Op 8 januari 1955 komt hij aan in Charleroi. Een maand later heeft hij werk in mijn nummer 10, La Gouffre in Chatelineau.

In de loop van 1955 komen ook Jesus Fernandez en Avelino Gonzalez, vrienden sinds hun kindertijd, in La Gouffre terecht. Fernandez: *“Ik ben gevlucht uit Spanje op 4 maart 1955. In Parijs ving de broer van Avelino me op. Op 7 maart staken we bij Valenciennes clandestien de grens met België over.”* Gonzalez werkt in de mijn La Camocha in Gijon, de haven- en industriestad aan de Asturische kust, hij neemt de wijk naar België in september 1955: *“Ik heb mijn visa gekocht in een reisbureau in Gijon”,* zegt hij, *“het kostte me een pak geld. Je kreeg bovendien een visa voor Frankrijk maar niet voor België. Maar ik wist van vrienden in België dat ik niet lang zonder werk zou zitten. Dus het loonde de moeite.”*

Het contactadres in Brussel is het Casa Servanda, een Spaans mijnwerkerspension in de Marollen waar Servanda zelf haar landgenoten opvangt. Haar echtgenoot, bijgenaamd El Ciego (De Blinde), kent de kanalen waarlangs politiek asiel gevraagd kan worden. Servanda's zoon, Costantin, is blijkbaar een 'passeur', hij helpt Gonzalez over de Frans-Belgische grens. De mijnwerkers krijgen in Casa Servanda namen van mijningenieurs die hun werk kunnen bezorgen. Gonzalez: *“Ik kon in La Gouffre beginnen dankzij monsieur Le Pai, zo noemden we hem, een echte 'mijnwerkers-ingenieur' die als eerste naar het werk kwam en als laatste vertrok, hij was ook een van de weinige ingenieurs die afdaalden in de mijn.”* Fernandez moet in Brussel maar twee weken op een job wachten, ook hij gaat in

Van boven naar onder: 'Capucho', Jesus Fernandez, Avelino Gonzalez en Servanda (Foto's en archief Raf Custers)

La Gouffre aan de slag. *“Contracten had je toen nog niet”,* zegt Capucho, *“om in de mijn te kunnen blijven, moest je eigenlijk politiek vluchteling zijn. Pas in 1956 of '57 is dat veranderd en zijn er echte contracten gekomen.”* Nuttige clandestinos wassen in die jaren hoe dan ook in een mum van tijd hun status wit.

Over de uitrusting in de Belgische mijnen spreken de Spaanse mijnwerkers elkaar tegen. Volgens de enen waren ze minder modern dan de Spaanse, volgens anderen waren ze technisch vooruit. Capucho: *“In Spanje werkten we met totaal versleten flexibels voor de perslucht.”* Feit is dat Belgische patroons in het algemeen vanaf de jaren 1930 de investeringen in moderne technieken en opleiding laten slabakken. Tussen 1945 en 1950 liggen de investeringen rond 765 miljoen frank per jaar. Pas vanaf 1950 trekken de investeringen weer aan tot 2417 miljoen frank per jaar. Maar op dat moment zijn tientallen van de zowat 150 steenkoolmijnen in België al marginale exploitaties geworden. In binnen- en buitenland hebben de Belgische mijnen een slechte reputatie. In 1953 alleen al komen er bijna 200 mijnwerkers door werkongevallen om het leven. Bij één ramp, op 24 oktober 1953 in de mijn van Many in het Luikse, komen 13 Belgen en 13 Italianen om. Italië schort daarop een eerste keer het migratieakkoord van juni 1946 met België op (het akkoord bepaalde dat Italië in totaal 50.000 arbeidskrachten naar de Belgische steenkoolmijnen zou sturen) en onder druk van de Italiaanse regering wordt een commissie opgericht die de situatie in de Belgische mijnen moet onderzoeken. De Italiaanse pers brengt verhalen over de ellende van de migranten in België en de relaties verkillen zienderogen.

Vanaf 1955 beginnen de Belgen weg te trekken uit de mijnen. Tussen januari 1955 en januari 1956 is het aantal Belgische ondergrondse mijnwerkers gedaald van 53.600 naar 50.300 en die trend is niet te keren.

Begin 1956 willen zowel de regering als de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS, opgericht in 1951) dat België zijn steenkoolproductie opvoert. In februari 1956 staat het ministerie van Arbeid op vraag van het kolenpatronaat een contingent van ruim 7700 buitenlandse arbeidskrachten voor de Belgische steenkoolindustrie toe. De categorieën zijn als volgt: 5560 arbeiders uit de zes lidstaten van de EGKS plus 984 Italianen, 763 Grieken en 422 politieke vluchtelingen. Maar de productieverhoging blijft een illusie als Italië het gevraagde contingent van bijna 1000 arbeiders thuishoudt.

Na de ramp in Quaregnon is Italië niet meer bereid om te praten. Een afvaardiging van de christelijke vakbond ACV, erg actief onder de migranten, gaat er in maart 1956 poolshoogte nemen en stuit op openlijke vijandigheid. In april lopen de formele onderhandelingen in de Belgisch-Italiaanse Gemengde Commissie (samengesteld uit ambtenaren) in Rome snel vast, Italië kondigt officieel een emigratiestop voor mijnwerkers af. Het Belgische patronaat geeft achteraf de ACV-missie de schuld van de Italiaanse halsstarrigheid. Er zit voor de Belgische patroons niets anders op dan elders naar andere arbeiders te zoeken. In 1955 was al beslist dat er Griekse arbeiders gerekruteerd zouden worden, maar de patroons kiezen uitdrukkelijk voor Spanjaarden, ze zijn niet bepaald

opgetogen over de Italiaanse arbeiders: velen hebben de stiel maar al doende in de mijn geleerd. De Spanjaarden zijn doorgaans goed gezien, vooral de Asturiërs, echte vaklui. Ze gaan er prat op dat ze in Asturië in moeilijke, verticale aders steenkool hebben moeten houwen. Ze vinden het werk in de Belgische mijnen een stuk gemakkelijker. Avelino Gonzalez herinnert zich dat de Spanjaarden die troefkaart volop uitspeelden: *“Of je nu uit Madrid of Andalusie kwam, dat deed er niet toe. Als je maar beweerde dat je Asturiër was, dan kreeg je direct werk.”*

Ronselen in Spanje

Het hoofdbureau van Fédéchar, Koningsstraat 62 Brussel, bevindt zich dan nog letterlijk in het centrum van het Belgische establishment, want in het hoofdkwartier van de holding Société Générale de Belgique aan het Warandepark, met het koninklijk paleis en het parlement binnen wandelafstand. De Société (en aanverwanten) controleert dan zowat 50 % van de totale Belgische steenkoolproductie en laat haar invloed ook via Fédéchar gelden. Toch neemt Fédéchar de komende maanden een loopje met de wet en de plechtige beloften. De patroonsfederatie heeft een eigen Commission de la Main d’Oeuvre en bespreekt op 10 maart 1956 de actualiteit. De minister van Arbeid, Troclet, zo blijkt, staat toe dat het in februari goedgekeurde EGKS-contingent (5560 arbeiders) wordt uitgebreid en dat er ook Spanjaarden worden gerekruteerd. Belangrijk detail: het gaat om Spanjaarden ‘die zich individueel aanbieden’. De minister heeft er namelijk op gewezen dat ronselen in Spanje verboden is, Fédéchar of de afzonderlijke mijnen mogen in geen geval zelf contact zoeken met kandidaten.

Dat schept een probleem. Fédéchar, eerder dan zich bij de voorschriften neer te leggen, suggereert hoe die klip te omzeilen. De mijnbazen zouden aan de Spanjaarden onder hun arbeiders moeten vragen om andere Spaanse kandidaat-mijnwerkers te contacteren. Ook de Belgische consulaten in Spanje moeten meewerken en informatie verspreiden over werk in de Belgische mijnen. Fédéchar gaat voor folders zorgen en hoopt dat er goedkope tickets komen vanaf de Franse grens of Barcelona. De Belgische mijnen worden alvast verwittigd. Bij de directie van Heusden-Zolder bijvoorbeeld komt op 16 maart een circulaire aan waarin staat dat ze *“individuele Spanjaarden”* mag aanwerven.

Op 31 maart 1956 richt Edgard Van Lander, directeur-generaal van Fédéchar, een nota aan Joaquin Juste, de Spaanse consul in Brussel. Er komen in onze mijnen Spanjaarden solliciteren, zo schrijft Van Lander, die politiek vluchteling zijn geworden, maar *“met tegenzin”*; het is de enige manier om hier te kunnen werken. De Belgische mijnen *“schatten de beroepsernst en de moed van de Spaanse arbeiders hoog in”*, ze zouden er graag meer zien komen. De minister van Arbeid, aldus nog Van Lander, heeft nu beslist dat zij gewone werkvergunningen krijgen. Hopelijk vindt Spanje dat niet erg. Consul Juste antwoordt vier dagen later dat hij de suggestie van Fédéchar aan Madrid heeft doorgespeeld. De

Belgische overheid volgt Fédéchar: *“Wat zowel het ministerie van Arbeid als Buitenlandse Zaken als de Vreemdelingenpolitie heeft overtuigd”*, zo staat in een Fédéchar-nota van 23 april, *“is dat wanneer je de Spanjaarden de toegang tot België weigert, je toch niet verhindert dat ze komen maar dat je hen integendeel wel aanmoedigt om het statuut van politiek vluchteling te vragen.”*

Maar het blijft niet bij de toenadering op hoog niveau. In de loop van april weet Fédéchar al dat er ondanks een formeel verbod toch vrijbuiters naar Spanje zijn getrokken om te ronselen. Dat valt af te leiden uit de circulaire van 20 april, uitgevaardigd door de federatie en die stipuleert *“dat er een einde wordt gesteld aan al deze praktijken en dat elke steenkoolmijn zich strikt aan de richtlijnen houdt”*.

Alles wijst erop dat zowel Fédéchar als de Belgische diplomatie halfhartig optreden. Want Fédéchar stuurt wel openlijke waarschuwingen naar haar leden - de mijnen - maar spoort ze tegelijk aan om ‘vooruitziend’ te zijn en ‘zich meer en meer naar andere landen dan Italië te oriënteren’. De federatie wijst kandidaat-mijnwerkers in Spanje met een brochure ook de weg naar de Belgische ambassade en consulaten. Deze Directives de Départ laten aan duidelijkheid niets te wensen over: kandidaten moeten beseffen dat ze in de Belgische mijnen ondergronds werk zullen doen. Ze moeten zich met eten voor twee dagen en een paspoort en visa bij de Belgische diplomatieke missies aanmelden. Die missies zijn intussen voor de Belgische mijnindustrie in gang geschoten.

Moet de Belgische ambassade dat melden aan de Spaanse overheid, vraagt Fédéchar zich ook af. Beter niet, want dat zou alles alleen maar vertragen en bemoeilijken. Maar de combine gebeurt zo manifest dat consul Juste in Brussel op een niet mis te verstane manier reageert. Begin mei laat hij bij Fédéchar een kopie afgeven van de Spaanse Emigratielwet van 1928. Volgens artikel 35 staan er op ronselen forse celstraffen tot 2 jaar en 4 maanden en ook het uitdelen van reistickets is strafbaar!

Er verandert niet veel. Half juni noteert Fédéchar dat Spanje geen paspoorten meer geeft aan wie in de Belgische mijnen wil gaan werken ‘in afwachting van schikkingen met de Belgische regering’. Op 15 juni moet Fédéchar andermaal aan de rondzendbrief van 20 april herinneren. Dat betekent dat sommige Belgische mijnbazen om werkvolk verlegen zitten en het zelf in Spanje gaan zoeken. Trouwens, ook in België is het een gangbare praktijk om elkaar mijnwerkers af te pikken. Dat ondervindt bijvoorbeeld de mijn van Eisden in de Limburgse Maasstreek. Eind april 1956 stelt hoofdwachter Marsou een soort spionageverslag op. Hij heeft gezien hoe een autobusuitbater uit Sint-Truiden op een zondag in cafés in Dilsen en Lanaken de aanwezigen heeft getrakteerd en ze heeft verteld dat het goed werken is in de mijn Werister nabij Luik. In een ander verslag schrijft Marsou zelfs de ‘taksplaat’ op van de autobus waarmee alweer een Luikse ronselaar in de Maasstreek op tournee is.

Heeft België in Spanje de forcing gevoerd? Dat staat nergens met zoveel woorden geschreven maar er komt wel beweging in de zaak. Medio mei schept Spanje een opening. De Belgische zaakgelastigde in Madrid wordt bij het Spaanse ministerie van Buitenlandse

Zaken op het matje geroepen. Eerst krijgt hij te horen dat er nu ‘professionele agentschappen’ aan het rekruteren zijn en - andermaal - dat op de Belgische consulaten reistickets en contracten worden afgegeven. Maar Spanje wil de situatie officieel regelen. De Belgische regering zou formeel om twee conventies met Spanje moeten vragen: een over emigratie en een over de sociale zekerheid van de emigranten. Dat vindt de Belgische zaakgelastigde goed, ‘maar dat zal tijd vergen. Terwijl onze noden dringend zijn!’

Spanje gedwarsboemd

Spanje neemt dus het initiatief om over de migratie van arbeiders voor de Belgische steenkoolmijnen te onderhandelen. Het wil duidelijk chaos voorkomen op zijn eigen arbeidsmarkt en vooral in zijn steenkoolsector. De Spaanse dictator Franco heeft zijn economie in de jaren 1940 namelijk autarkisch georganiseerd en haar van het buitenland afgesloten. In dat verband hebben de mijnen het statuut van strategische sector gekregen. Ze zijn ook gemilitariseerd. De Asturische mijnwerkers getuigen dat de hiërarchie op militaire leest geschoeid was en dat wie zijn werk verliet als deserteur beschouwd werd. Mijnwerkers kregen daarom geen visa. Maar hun drang om te emigreren is groot. Ze willen vooral de extreme armoede ontvluchten. Die armoede is mee het gevolg van de hardnekkigheid waarmee de franquisten aan de autarkie vasthouden. *“Omringd door hoge tariefmuren, opgesloten in een thuismarkt die maar weinig industriële producten kon consumeren, onbekwaam ruwe materialen en kapitalen te importeren om de industrie te bevoorraden en te moderniseren, zo ging de economie ten onder”*, vat Sima Lieberman het in haar economische geschiedenis van Spanje samen. Spanje was toen een van de minst ontwikkelde landen, in 1956 lag de consumptie van suiker, melk en vlees per hoofd er lager dan in Egypte. In de mijnwerkersgemeenten was het heel gewoon dat kinderen vanaf 11-12 jaar werk gingen vragen in de mijn, zodat ze thuis konden rondkomen. Franco was onverbiddelijk, zijn verklikkers zaten overal. Linkse activisten werden ’s nachts van hun bed gelicht en naar gevangenis in andere provincies gedeporteerd. Foltering was schering en inslag, de guardia civil bleef tegenstanders liquideren.

Toch is Spanje internationaal geen outcast meer. Dat heeft het aan de Koude Oorlog te danken. Al vanaf 1948-'49 begint het handelsakkoorden te sluiten met Groot-Brittannië, Frankrijk en de Verenigde Staten en krijgt het kredieten uit die hoek. In 1950 neemt het met de Westerse Alliantie deel aan de oorlog tegen het communisme in Korea. De grote doorbraak komt in 1953 met een verstrekkend akkoord met Washington. Het pact van Madrid van 26 september 1953 bepaalt dat Spanje militaire en economische hulp krijgt van de VS, die in ruil in Spanje drie luchtmachtbases en een vlootbasis mogen bouwen en beheren. Uit die periode dateert de beruchte basis van Rota nabij Cadiz, waar meteen kernwapens worden opgeslagen. De volgende tien jaar loopt de Amerikaanse economische hulp op tot 1,68 miljard dollar en de militaire tot 521 miljoen dollar.

Ruïnes van mijn nr. 10 La Gouffre in Chatelineau, bij Charleroi (Foto Raf Custers)

In juli 1951 is in Spanje inmiddels een nieuwe regering aangetreden, een delicaat evenwicht tussen militairen, niet-religieuze falangisten en traditionele katholieken, maar achteraf bezien toch al breeddenkender dan *“de extreem-reactionaire klik”*, zoals Lieberman haar noemt, die tot dan toe heeft geregeerd. Met Amerikaanse hulp weet ze de inflatie te reduceren en de groei tot 4,4 % per jaar op te voeren. En het lukt haar om, ook met Amerikaanse steun, het land eind 1955 in de Verenigde Naties te loodsen.

Dat VN-lidmaatschap verbodt echter de relatie met België. België heeft zich namelijk als enig Europees land onthouden tijdens de stemming. In januari 1956 verantwoordt minister van Buitenlandse Zaken Spaak die opstelling in de Belgische Senaat. Volgens hem blijft Spanje een speciaal geval. Hij verwijst naar een resolutie van de Veiligheidsraad van voorjaar 1946 waarin staat dat het Francoregime door *“oorsprong, aard, structuur en algemeen gedrag een fascistische regime blijft dat gekalkeerd is op Nazi-Duitsland van Hitler en het fascistische Italië van Mussolini”* dat grotendeels met de steun van deze Asmogendheden is geïnstalleerd.

De stemming in de VN weegt door in de Belgisch-Spaanse relaties. Dat is merkbaar in de diplomatie tussen beide landen over het handelsakkoord van 8 februari 1954. Het gaat onder meer over Spaanse export van landbouwproducten naar België en van gedroogde vis van de Canarische Eilanden naar Belgisch Congo en over de Belgische export van eieren (een knelpunt). Voor België is vooral de export van uitrustingsgoederen - voor een waarde

van 700 miljoen BF - naar Spanje van groot belang, omdat die sector met overproductie kampt. Er moet bijvoorbeeld in België gefabriceerd spoorwagematerieel geleverd worden aan RENFE, de Spaanse spoorwegmaatschappij. Eind 1954 al dringt België aan dat er spoedig over de verlenging van dit handelsakkoord zou worden gepraat. Maar een jaar later zijn de onderhandelingen niet eens begonnen, terwijl het handelsakkoord op 31 januari 1956 afloopt. Dan komt er een hoogst verontrustend telegram. Op 30 december 1955 meldt de chemiegroep Solvay vanuit zijn Spaanse vestiging dat Spanje alle import vanuit België zou stopzetten. Of dat klopt? Mogelijk niet. Op 25 januari 1956 vraagt minister van Buitenlandse Handel Victor Larock nog eens om bevestiging. De sfeer is gespannen. Uiteindelijk beginnen Spanje en België pas op 16 april over een nieuw akkoord te onderhandelen. Het wordt op 7 augustus ondertekend. Drie dagen eerder, nota bene op 4 augustus 1956, hadden beide landen de emigratieconventie ondertekend!

Geheime clause?

Jesus Fernandez is de eerste Asturiër die me vertelt over de geheime clause. Hij is een bescheiden maar bijzonder gerespecteerd man in de Spaans-Asturiaanse gemeenschap in Brussel. 'We hebben de dictatuur verjaagd', dat is en blijft de grootste triomf uit zijn leven. Hij komt uit een rood nest uit de mijnwerkersgemeente La Rotella, bezuiden Oviedo, die wijd en zijd bekend stond als Pequeña Russia (Klein Rusland). Zijn vader nam deel aan de gewapende opstand in Asturië van oktober 1934 (neergeslagen door Franco met zijn Marokkaans Legioen). Op zijn elfde begint Fernandez als stalknecht te werken op een boerderij, op zijn dertiende laat hij zich aanwerven in de steenkoolmijn Soton in La Rotella. Daar maakt hij in 1944 voor het eerst mee hoe ongemeen gruwelijk een explosie van mijngas kan zijn. In 1955 emigreert hij clandestien naar België, waar hij het statuut van politiek vluchteling krijgt. Hij werkt de volgende jaren in de steenkoolmijnen van Chatelneau, Tamines en Mambourg. In 1957, na het afsluiten van de Spaans-Belgische emigratieconventie, wordt zijn arbeidscontract geregulariseerd.

Fernandez beweert bij hoog en bij laag dat aan die conventie een geheime clause vasthing. Daarin stond volgens hem dat voor elke mijnwerker die Spanje naar België stuurde, Madrid een lading steenkool en 10.000 frank terugkreeg. Zo'n ruil, van mensen voor steenkool, werd volgens hem in 1946 toch ook met Italië overeengekomen. Fernandez' vrienden - allemaal kort van stuk en met het ideale postuur om in de steenkoollagen van de tientallen Waalse mijnen galerijen uit te houwen - bevestigden het verhaal. Geschandaliseerd betogen ze dat België mensen voor steenkool heeft gekocht, een onderhandse subsidie voor de Francodictatuur! Voor hen behoort de geheime clause zonder meer tot de categorie van de Historische Feiten.

Eén element pleit alvast tegen de theorie van de geheime clause: om de Belgische

steenkool hoeft Spanje het niet te doen. In een rapport over de Spaanse economie in 1955 meldt de Belgische ambassade in Madrid dat Spanje dat jaar 10,6 miljoen ton steenkool heeft geproduceerd, dat een substantiële hoeveelheid antraciet naar België is uitgevoerd en dat de cokesproductie ten opzichte van 1954 met een kwart is toegenomen. De Spaanse industrie mag dan wel aan het expanderen zijn, maar heeft Spanje wel zo dringend behoefte aan steenkool uit België dat het dat in een geheime clause moet beklinden? Het komt er dus op aan in de verslagen van toen sporen te vinden die wijzen op een geheim of confidencieel aanhangsel.

Wanneer België en Spanje formeel beslissen om onderhandelingen aan te vatten over de emigratie van arbeiders naar de Belgische steenkoolmijnen, valt uit de beschikbare archieven niet precies te achterhalen. Het moet einde mei, begin juni 1956 geweest zijn. Dan wordt er voor het eerst op gezinspeeld in een verslag van de Commission Tripartite de la Main d'Oeuvre Étrangère (CTMOE), een paritair orgaan waarin de Belgische staat, het patronaat en de vakbonden de arbeidsimmigratie bespreken. In het verslag van 4 juni staat dat *"het protocol is uitgedeeld, en dat het later besproken zal worden"*. Wanneer? vraagt Jean Doeraene van het ACV, maar voorzitter Albert Delpéree (raadgever bij het ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg) antwoordt dat zulks nog voorbarig is. In het eerstvolgende verslag van de CTMOE van 31 juli herhaalt Doeraene zijn vraag en krijgt opnieuw hetzelfde antwoord; 'te vroeg'. Dat is op zijn minst merkwaardig, want, zoals zo dadelijk zal blijken, op dat ogenblik waren de gesprekken met Spanje - die trouwens in Brussel hadden plaatsgevonden - afgerond! Mochten de vakbonden in de commissie niet gebriefd worden? Waren de regering of het patronaat bang dat de bonden - net zoals voor de Italiaanse migratie - een gemengde commissie zouden eisen waarin zij de belangen van de nieuwe inwijkelingen konden behartigen?

Jean Doeraene, toenmalig hoofd van de dienst Buitenlandse Arbeiders van het ACV (Foto Raf Custers)

Doeraene was toen hoofd van de dienst Buitenlandse Arbeiders van het ACV en de ACV-afgevaardigde in de commissie. Hij had zich het lot van de Italiaanse mijnwerkers hard aangetrokken en zelfs in het geheim foto's genomen van de barakken waarin ze woonden. Maar bij de Spanjaarden was hij minder persoonlijk betrokken. Zij konden vanaf 1956 bij het ACV een beroep doen op Francisco Creus Carreras, die in de mijn Saint-Georges in het Luikse had gewerkt. Doeraene bevestigde later dat de commissie in het ongewisse werd gelaten over het protocol met Spanje.

België heeft haast, zoveel is wel voor iedereen duidelijk. Op 19 mei noteert Fédéchar dat er in 1956 wegens de werken voor Expo '58 en de hoogconjunctuur in de staalsector en de bouw en in de mijnen 25.000 mensen nodig zijn. Op 25 juni

richt de Belgische ambassade in Spanje een nota aan het Spaanse ministerie van Buitenlandse Zaken waarin aangedrongen wordt op 'een zo snel mogelijke uitvoering van de selectiewerkzaamheden door tussenkomst van de steenkoolfederatie van België'. Als die selecties niet onmiddellijk kunnen beginnen, staat in de nota, verliest de zaak voor België veel aan belang. Eind juli legt Michaux van Fédéchar de commissie cijfers voor: de laatste maanden zijn 8000 arbeiders uit de mijnen vertrokken en 5000 zijn met vakantie, veel meer dan verwacht, 7000 arbeidsplaatsen blijven vacant.

Spanje stuurt nu uitdrukkelijk op emigratie aan. Het wil van zijn werklozen af. "*En van een hoop boelmakers*", zo getuigt Carreras van het ACV. In april en mei hebben in de noordelijke provincies Navarra, Guipuzcoa, Vizcaya, Asturië en Catalonië nog massale stakingen tegen de prijsstijgingen plaatsgevonden. Migratie kan een ventiel zijn om de stabiliteit te bewaren.

Madrid richt op 14 juli 1956 het Instituto Español de Emigracion (IEE) op, dat voortaan de bilaterale afspraken over uitwijking van Spaanse onderdanen zal maken. De Spaanse banken zijn nauw bij het initiatief betrokken om de spaargelden te kanaliseren die de migranten naar huis zullen sturen. Maar bij de onderhandelingen met België is het IEE niet meer betrokken, vermits die nu toch in hun eindstadium raken. Fédéchar meldt dat de Spaanse delegatie op 26 juli in Brussel zal aankomen en stuurt de ambassadeur, graaf de Casa Miranda, een invitatie voor het diner op die dag 'om ons beter te leren kennen'. Maar de volgende dagen zal onderhandeld worden over een 'rekruteringsprotocol' en een regeling voor de sociale zekerheid van de Spaanse migranten-mijnwerkers.

Twijfel na Marcinelle

Op 4 augustus 1956, vier dagen voor in de mijn Bois-du-Cazier in Marcinelle de hel losbreekt, paraferen de Belgische en Spaanse onderhandelaars in Brussel de Emigratieconventie 'voor werk in de steenkoolmijnen in België'. Aan het hoofd van de Belgische delegatie staat Léon Watillon, directeur-generaal van het ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg; gevolmachtigd minister Felix de Iturriaga van het Spaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, leidt de Spaanse delegatie. De conventie beoogt de vlotte migratie van Spaanse arbeiders met een arbeidscontract en een visum. België moet de gewenste aantallen en competenties doorgeven. Spanje organiseert de eerste selectie. Voorts wordt onder meer bepaald dat Spanjaarden die vijf jaar onafgebroken in België hebben gewoond geen restricties voor tewerkstelling meer zouden mogen ondervinden. Nog diezelfde dag komen Spanje en België overeen om een uitzonderlijke selectieprocedure van Spaanse kandidaat-mijnwerkers te starten 'gezien de noodzaak van een snelle komst voor de Belgische steenkoolindustrie'. In een brief van die datum aan de Spaanse ambassadeur verwijst minister Larock trouwens al naar artikel 3 alinea 6 van de conventie, dat voorziet in onderling overleg als er zeer dringend een

bepaald werkaanbod ingevuld moet worden. Dat is nu het geval, aldus Larock, en dus zou er in Spanje onmiddellijk een medische voorselectie moeten beginnen. De verwachtingen zijn hooggespannen. In de CTMOE had de patroonsafgevaardigde Berten op 31 juli nog de hoop uitgesproken dat er tegen oktober 7000 nieuwe mijnwerkers gevonden zouden zijn. Het verslag van die vergadering meldt dat er wekelijks 50 Grieken aankomen en dat er mogelijk gerekruteerd kan worden in Portugal.

Was de conventie niet voor Marcinelle getekend, hoe zou de officiële Spaanse emigratie dan verlopen zijn? De catastrofe betekent namelijk een fameuze streep door de rekening. De feiten zijn bekend. Op 8 augustus 1956 doet zich op 975 meter diepte in de mijn Bois du Cazier een ontploffing voor.

De eerste weken na Marcinelle is het voor het kolenpatronaat ten aanzien van Spanje business as usual. Het wil dat het akkoord zo snel mogelijk in werking treedt. In augustus plegen de twee landen blijkbaar overleg, want op 8 september verwittigt Fédéchar de Spaanse consul Juste dat Leandro Rodriguez-Sadia naar Spanje komt, naar de provinciehoofdplaatsen waar de Spaanse plaatsingsdiensten kandidaat-mijnwerkers voor België zullen samenroepen. Fédéchar heeft ook een lijst opgesteld met namen van personen die haar of afzonderlijke mijnen hebben gecontacteerd.

Maar Spanje temporeert. Juste antwoordt op 11 september dat de akkoorden nog niet getekend zijn en hij Madrid enkel een informatienota zal sturen. Merkwaaardig is ook dat, terwijl Fédéchar in gang wil schieten, de CTMOE begin oktober nog altijd niet over de inhoud van de akkoorden is ingelicht. Dat is voor 'binnenkort', klinkt het op de vergadering van 1 oktober.

Intussen is duidelijk geworden dat Italië met een anti-Belgische campagne is begonnen. Een nota van 10 oktober van O. Missotten spreekt boekdelen. Missotten is vermoedelijk een directeur van het ministerie van Arbeid (zijn naam komt voor in de lijst van de Belgen die eind juli de conventie hebben onderhandeld); de nota is gericht aan M. Wallin, secretaris van het kabinet van minister Larock. Missotten verwijst naar een verslag van 7 oktober in *Le Soir* over het debat in de Italiaanse Kamer over Marcinelle. Een zekere Del Bo heeft daar verklaard dat de Italiaanse regering contact genomen heeft met de Spaanse regering 'om een gezamenlijke gedragslijn aan te nemen' en dat de Portugese regering haar onderhandelingen met België heeft onderbroken. Niet belangrijk, volgens de nota, want het akkoord met Spanje is nu zeer nabij! Missotten waarschuwt wel voor een ander gevaar. Hij herinnert eraan dat Spanje in juli met aandrang het statuut van meest begunstigde natie gevraagd heeft: "*Er is Spanje toen gesignaleerd dat België die clausule niet in akkoorden over arbeid steekt, maar - en dat is volgens mij te liberaal - er is wel toegestaan dat elke Spanjaard die sinds vijf jaar in ons land verblijft, het statuut van bevoorrecht arbeider krijgt.*" Met andere woorden: het risico bestaat dat geregulariseerde Spaanse mijnwerkers snel naar andere (gezondere!) sectoren zullen overstappen.

Videobeelden van de aankomst van de eerste Spanjaarden in het station van Charleroi, 26/03/1957 (Archief RTBF)

in Noord-Afrika, meer bepaald in Marokko en Algerije. Frankrijk vraagt dat België 3000 streng geselecteerde Algerijnen zou binnenlaten, het zou dat bijzonder appreciëren want dat zou passen in de sociale verbeteringen waarmee het Algerije wil kalmeren. Frankrijk geeft strikte garanties maar de vreemdelingenpolitie en de staatsveiligheid zijn tegen Noord-Afrikanten. De vreemdelingenpolitie, besluit de nota van de weeromstuit, doet veel te lang over het onderzoek van de dossiers van de politieke vluchtelingen.

In het verslag van de zitting van 20 oktober luidt het dat enkele Belgische departementen treuzelen; ze maken voorbehoud in verband met schikkingen van de conventie. Daarbij komt dat de Spaanse ambassade zegt niet bevoegd te zijn voor de formele ondertekening van het verdrag. Zou die houding soms aan de aarzelingen van de Belgische administratie te wijten kunnen zijn? Fédéchar doet in elk geval een propagandistische demarche. Ze bezorgt op 7 november een bundel over de Belgische steenkoolindustrie aan de Spaanse ambassadeur. De bundel bevat een aantal documenten (het jongste van 29 oktober, het oudste van 28 april 1955) die punt per punt de kritieken moeten ontzenuwen. Nee, buitenlanders doen niet het gevaarlijkste werk, nee, de mijnen zijn niet verouderd ('er is de laatste jaren 16 miljard in geïnvesteerd') en er gebeuren niet meer dodelijke ongevallen dan elders ...

Conventie getekend

Eindelijk vindt dan op 28 november 1956 in Brussel de plechtige ondertekening van het Spaans-Belgische migratieverdrag plaats. Voor België zet minister Spaak zijn handtekening, voor Spanje ambassadeur de Conde de Casa Miranda. In laatste instantie zijn volgens een Fédéchar-verslag van 10 december toch nog een aantal niet nader genoemde personaliteiten 'tussengekomen'.

De verdere (protocolaire) afwikkeling sleept nog ongeveer anderhalf jaar aan. Pas in maart 1958 stemmen Kamer en Senaat het verdrag over de sociale zekerheid en op 25 april 1958 ratificeert Spanje het feitelijke migratieverdrag. Maar, hoewel Fédéchar op 12 januari 1957 nog schrijft dat het verdrag pas in werking treedt op de dag van de ratificatie, levert de rekrutering op het terrein toch vanaf eind 1956 resultaat op.

Om te beginnen vraagt Fédéchar op 19 november 1956 een nieuw buitenlands contingent van 9216 mijnwerkers: 1218 voor de Kempen, 1830 voor het mijnbekken van het Centrum, 2605 voor Charleroi, 1739 voor Luik en 1824 voor Bergen. Op 10 december verdedigt het patronaat deze vraag in de commissie. Vooral de internationale context speelt mee. De crisis in verband met de nationalisatie van het Suezkanaal (door Egypte) drijft de prijs van de olie en van de in België ingevoerde Amerikaanse steenkool op, aldus de Fédéchar-afgevaardigde Berten; Wauters van Economische Zaken treedt hem bij. Maar de ACV-afgevaardigde Legiest (algemeen secretaris van de Centrale der Vrije Mijnwerkers) bestrijdt de noodzaak van een nieuw buitenlands contingent. *"Er zijn teveel mijnwerkers",* zegt Legiest, *"in sommige mijnen worden mensen voor een lichte fout afgedankt. Bovendien komen er weer meer Belgen naar de mijn, arriveren er Hongaarse vluchtelingen en is er te weinig behoorlijk logies."*

En de geheime kolen-voor-mensen-clausule? Niet het minste spoor ervan in de documenten. Francisco Carreras, destijds bij de Dienst Vreemde Arbeiders van het ACV: *"Ook ik heb altijd horen vertellen dat er zo'n clausule bestond. Maar volgens mij behoorde dat tot de anti-Franquistische propaganda van de eerste politiek vluchtelingen. Veel mensen waren bovendien slecht geïnformeerd en geruchten zwollen makkelijk aan tot stellige zekerheden."*

Op 26 maart 1957 komt in het station van Charleroi de eerste trein met Spaanse mijnwerkers aan. In de RTBf-archieven is van dat evenement een reportage bewaard, jammer genoeg zonder klank, want allicht hebben de media deze gebeurtenis dik met pathos in de verf gezet. De beelden tonen de ontscheping in het station, de ontvangstceremonie met talrijke Belgische en Spaanse prominenten in de Charbonnages du Gouffre in Chatelaineau en een souper aan lange tafels in restaurant Siebertz in Charleroi. Het loopt nadien geen vaart met de komst van Spaanse mijnwerkers. Midden maart 1957 wist Fédéchar dat er zich in Spanje 9000 kandidaten hadden ingeschreven, maar dat de overheid geen gekwalificeerde arbeiders uit de metaalindustrie en de textielsector liet vertrekken. Van

1 januari tot 31 oktober 1957 komen er (volgens Fédéchar) maar 2627 Spanjaarden voor de mijnen aan. Over heel 1957 telt de Comptoir Belge des Charbonnages (Cobéchar), de verkoopsorganisatie van de Belgische steenkoolindustrie, in totaal 3424 arbeiders. Het aantal Grieken in de sector evolueert van 2600 eind 1956 naar 7158 een jaar later. En, opmerkelijk toch, ondanks Italië's migratiestop vinden toch nog zo'n 2000 Italianen (clandestien) de weg naar werk in de Belgische mijnen.

Kortzichtigheid troef nu bij het Belgische kolenpatronaat, of is het cynisme? In december 1957 worden in Rome nieuwe gesprekken aangeknoopt om de Italiaanse emigratie naar de Belgische mijnen te hervatten! Maar nog diezelfde maand stopt de Belgische regering de migratie van vreemde mijnwerkers af en neemt ze 'maatregelen om te verhinderen dat mijnwerkers uit alle vreemde landen België binnenkomen'. De redenen? Een dalende conjunctuur, concurrentie van goedkopere Amerikaanse steenkool in de EGKS en het vrije verkeer van mijnwerkers in de zes EGKS-lidstaten. Het vet is van de soep. Eén blunder begaat het kolenpatronaat nog. Voor Expo'58 bouwt het onder de Heizel een ondergrondse mijngang na voor het grote publiek, terwijl 1958 volgens het jaarrapport van Cobéchar een van de somberste jaren van de eeuw is, cynischer, grover kan moeilijk. Vanaf nu begint de sector aan een grootscheeps sluitingsprogramma van wat hij 'inframarginale mijnen' noemt. Steenkool is out, atoomenergie de toekomst.

Dit onderzoek gebeurde dankzij een werkbeurs van het Fonds Pascal Decroos.

Het steunt hoofdzakelijk op Belgische papieren bronnen, meer bepaald van:

- het Fonds Fédéchar in het Algemeen Rijksarchief-Hasselt;

- de bundels 7.105, 3961.3, 3961.3.3 bij het ministerie van Arbeid en 6134, C12-91.E/1&2 bij het ministerie van Buitenlandse Zaken;

- het Fonds Commission Tripartite de la Main d'Oeuvre Etrangère bij CARHOP.

Voorts de *Courrier Hebdomadaire* van het CRISP en de jaaroverzichten van de industrie van Fédéchar en Cobéchar.

Gegevens over de Spaanse economie komen uit S. LIEBERMAN, *Growth and Crisis in Spanish Economy 1940-1993*, Londen en New York, 1995. Gegevens over de spanningen met Italië komen uit M.-T. COE-NEN (red.), *Les syndicats et les immigrés*, Brussel: CARHOP, 1999.

De interviews leverden belangrijke informatie op. Interview door Raf Custers met: Jean Doeraene, 13/11/1999; Francisco Carreras, 28/12/1999; Jesus Fernandez herhaalde malen tussen 1999 en 2004; Capucho, 21/10/1999; Avelin Gonzalez, 27/11/1999. Audioregistraties van een tiental interviews met Asturische ex-mijnwerkers zijn ondergebracht bij de vzw Brussel Behoort Ons toe. Een aantal videoregistraties zit in het archief van de auteur.

Aan Spaanse kant werden geen relevante documenten gevonden, noch in de Spaanse ambassade in de Wetenschapsstraat of in haar Sociale Dienst, noch in Madrid. Daar deed een Chileense historica op mijn vraag onderzoek in het Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores en het Archivo General de la Administración in Alcalá de Henares.